

JEAN SIBELIUS

THE TEMPEST

WORLD PREMIÈRE RECORDING OF THE COMPLETE SCORE

LAHTI SYMPHONY ORCHESTRA

SOLOISTS · LAHTI OPERA CHORUS

OSMO VÄNSKÄ

SIBELIUS, JOHAN (JEAN) CHRISTIAN JULIUS (1865–1957)

THE TEMPEST, JS 182 (Op. 109) (Manuscript / Wilhelm Hansen)

66'56

Incidental Music to Shakespeare's Play. Finnish Translation: Hannu Heikkilä
World Première Recording of the Complete Score

1. [Overture – The Ship Sinks beneath the Waves] *Largamente molto* 6'36

ACT I (SCENE I)

2. Miranda is Lulled into Slumber (Harmonium, harp) *Andante* 1'43

3. Ariel Flies In (Harp high above the stage) *Allegro* 0'20

4. Chorus of the Winds 2'21

(Chorus, harmonium and harp high above the stage) *Molto moderato*

5. [Ariel Hastens Away] (Harp high above the stage) *Allegro* 0'16

6. Ariel's First Song, with Introduction and Choir 1'57

"Hietikolle käymme näin" / "Come unto these yellow sands" (Harmonium and harp high above the stage) *Poco con moto – Poco tranquillo – Poco a poco stretto*

7. Ariel's Second Song 2'18

"Sun isääs' peittävät synkeät veet" / "Full fadom five thy father lies" *Largamente*

ACT II (SCENE II)

8. Interlude [Prospero] *Adagio – Poco meno adagio – Tempo primo* 4'10

9. The Oak Tree (Ariel) Plays the Flute 2'43

(Flute behind the stage; harp and harmonium high above the stage) *Molto moderato*

10. Ariel's Third Song 0'54

"Täällä senkun kuorsataan" / "While you here do snoring lie"
(Choir behind the stage) *Moderato – stringendo*

(SCENE III)

11. Interlude: Caliban *Allegretto – Più moderato – Poco a poco stretto* 1'20

12. Stephano's Song 1'11
 "En enää lähde merelle"/"I shall no more to sea, to sea" *Moderato – Comodo*
13. Caliban's Song [also present: Stephano and Trinculo] 1'26
 "Hei, Prosperon perkele"/"Farewell, master; farewell, farewell!" *Moderato – Allegro*

ACT III (SCENE IV)

14. Interlude: Miranda *Allegretto* 1'43

(SCENE V)

15. [Humoreske] 1'58
 (Two clarinets and tambourine behind the stage; harp high above the stage) *Allegro comodo*
16. Canon [Caliban, Trinculo, Stephano] 2'09
 "Kurkitaan, urkitaan"/"Flout'em and [s]cout'em" (Piccolo, side-drum, glockenspiel, harmonium, harp behind the stage) *Allegretto con moto*

(SCENE VI)

17. Antonio. Dance of the Shapes 5'05
Moderato assai – Allegro molto moderato – Poco tranquillo – Allegro e poco a poco stretto
18. Ariel as Harpy (– Melodrama) 1'56
 (Side-drum, harmonium and harp high above the stage) *Grave*
19. The Shapes Dance Out (Ballet II) *Allegro* 1'53

ACT IV (SCENE VII)

20. Intermezzo [Alonso mourns] *Andante con moto* 1'58
21. [Ariel Flies In] (=No. 3) (Harp high above the stage) *Allegro* 0'21
22. Ariel's [Fourth] Song 0'45
 "Ennen kuin ehdit huokaamaan"/"Before you can say "come" and "go"" *Allegretto moderato*
23. The Rainbow *Poco adagio* 2'16
24. Iris's Melodrama *Moderato assai* 1'00

25	[Juno's Song] "Kunnia ja vaurautta"/'Honour, riches, marriage-blessing' <i>Comodo</i>	1'32
26	Dance of the Naiads <i>Allegretto grazioso</i>	2'27
27	Dance of the Harvesters <i>Comodo</i>	1'47
28	[Ariel Flies In] (=No. 3) (Harp high above the stage) <i>Allegro</i>	0'19
29	[Ariel Hastens Away] (=No. 5) (Harp high above the stage)	0'16
30	[Ariel Flies In] (=No. 3) (Harp high above the stage) <i>Allegro</i>	0'19
31	The Dogs <i>Poco con moto – Allegretto</i>	0'59

ACT V (SCENE VIII)

32	31 bis. Overture (=No. 33. Ariel; [oboe and orchestra]) <i>Poco con moto</i>	1'02
33	[Ariel Brings the Foes to Prospero] <i>Largo – Un pochettino affrettando – Adagio</i>	3'06
34	33. Ariel's [Fifth] Song (same as No. 31 bis) "Mä mettä janooni juoda saan"/'Where the bee sucks, there suck I' <i>Poco con moto</i>	1'00
35	34. Cortège <i>Tempo giusto – P.a.p. stretto</i>	2'15
36	34 bis. Ossia [Epilogue] <i>Poco adagio – Allargando</i>	1'20

TT: 67'20

LAHTI SYMPHONY ORCHESTRA (SINFONIA LAHTI) SAKARI TEPPONEN *leader*

OSMO VÄNSKÄ *conductor*

LILLI PAASIKIVI *mezzo-soprano* (Ariel) · KIRSI TIIHONEN *soprano* (Juno)
ANSSI HIRVONEN *tenor* (Stephano) · HEIKKI KEINONEN *baritone* (Caliban)
PAAVO KEROLA *tenor* (Trinculo)

OUTI VIITANIEMI *flute* · LASSE JUNTILA *oboe* · JYRKI SALORANTA & MATTI ROUVALI *clarinets* · LEENA SAARENPÄÄ *harp*
ILKKA SIVONEN *harmonium* · MARKKU KROHN *percussion* · JUHA-PEKKA TÄNSKANEN *glockenspiel*

LAHTI OPERA CHORUS (LAHDEN OPPERAN KUORO) · ANNA-CLARA GROUNDSTROEM *direction*

Titles in square brackets [] are not given in the score.

Indications in round brackets () refer to special location of players in the score and at the recording sessions.

Sibelius's music for *The Tempest* was given its first complete concert performance on 29th August 1992 in the Ankkuri Hall in Lahti, on the old factory premises.

‘The fate of an ageing composer is ultimately a tragic one. Work does not proceed in the same manner as previously, and one’s self-criticism grows enormously,’ wrote **Jean Sibelius** (1865–1957) in his diary just before his Seventh Symphony, which in fact still bore the working title of ‘Fantasia sinfonica’ at its completion early in 1924. Precisely because of the composer’s uncompromising attitude, the Seventh was to prove a glorious culmination to a cycle of symphonies – but, as he had feared, it was also a clear indication of ‘the tragic fate of an ageing composer’. In its shape, its form (during the process of its composition the symphony ‘grew’ from the originally-planned three-movement structure into a single movement) and its sonorities it became such a perfect entity, and given its position as the clear final point in the process of Sibelius’s symphonic development it is quite beyond dispute that it could be nothing but a ‘final’ symphony. The composition of a new symphony in its wake would have required the composer to ‘start from the beginning’. This is indeed what Finnish composers of subsequent generations have been compelled to do.

The Tempest and *Tapiola*, however, are quite different. They were not tied to the self-willed authority of Sibelius’s symphonic logic; in them he could allow his fantasies free rein. After these works the composer forced himself once more back to symphonic form. His Eighth Symphony, however, was only to be heard by his own inner ear; the mysterious ‘Silence of Järvenpää’ began in 1931. His final orchestral piece was to be the little Suite for Violin and String Orchestra, JS 185, dating from 1929. The world awaited the Eighth Symphony, but the work went up in smoke in the fireplace at Ainola (the composer’s villa) in the 1940s.

Sibelius conducted the first performance of his Seventh Symphony – then still called ‘Fantasia sinfonica’ – in Stockholm on 24th March 1924. The work astounded the public and critics alike. At the end of September and beginning of October he conducted it five times in Copenhagen to packed houses and to great acclaim. In Copenhagen Sibelius already enjoyed a considerable reputation, and the concerts were to be a striking highlight of his conducting career (he conducted a total of over 200 concerts). And so the Royal Theatre in Copenhagen and the publisher Wilhelm Hansen subsequently offered Sibelius a major commission: he was asked to compose music for Shakespeare’s drama *The Tempest*. Incidentally, such a project had been suggested twenty-five years earlier by Axel Carpelan, ‘Mr X’, who was subsequently to become Sibelius’s closest friend and supporter and the ‘godfather’ of works such as *Finlandia*, the string quartet *Voces intimae* and the *Violin Concerto*.

Sibelius replied to this commission with enthusiasm. Although doubts have been raised

concerning its authenticity *The Tempest*, apparently the last play by the ageing William Shakespeare (1564–1616), is a colourful fairy-tale in which the powers of nature, mysticism, the whirlpools of human thought and spirituality meet; the subject had an enormous appeal for the 60-year-old Sibelius, who – as a counterbalance to the Seventh Symphony – was extremely lavish with his thematic material. The composer could see himself in the magician Prospero, contentedly admiring his mysterious powers.

The basis for the drama *The Tempest* is a real-life event, a storm in Bermuda in 1609. Emigrants from England *en route* to Virginia were shipwrecked and found themselves in prison in Bermuda. In 1611 Shakespeare wrote three short stories from which he drew the raw materials for the play. Sibelius wrote the music, in all 35 numbers, for a performance of the play given in Danish (although in fact Sibelius worked from a Swedish translation while composing the score); the producer Adam Poulsen sent him his own comments and musical suggestions. Among the suggestions he made was that the shipwreck in the first scene be replaced by a musical prelude, a musical storm.

The première of *The Tempest* with Sibelius's music took place on 16th March 1926. The composer himself was not present; he was already on his way to Italy, to compose another commissioned work – the tone poem *Tapiola*. Unlike Prospero at the end of *The Tempest*, Sibelius was not yet ready to put aside the magic power of his guiding star. He neither broke his magic staff nor cast his book of magic into the sea; he merely transposed Shakespeare's magical world once more into the realm of the *Kalevala*, to the dusky forests of *Tapiola*.

Later Sibelius longed to return in depth to the themes of *The Tempest*. 'Because of the action on stage I have merely been able to sketch them', he wrote (cf.: 'my self-criticism is increasing enormously!'). When he later reworked the music into two orchestral suites which have become favoured concert items, he condensed the musical ingredients. Although the suites are excellently suited to concert-hall use, this complete recording demonstrates that in moving and reworking the music, Sibelius lost the vivid drama of the play, one of the music's most essential characteristics. Because he did not use all of the music in the suites, many attractive movements can now be heard outside the theatre for the first time.

In 1927 the Finnish National Theatre presented its own production of *The Tempest* (in a Finnish translation by Paavo Cajander), and on this occasion Sibelius added a short Epilogue. His daughter, Ruth Snellman, played the role of Ariel. A further production took place in the Estonian capital Tallinn, and the fourth theatrical production of *The Tempest* with Sibelius's

music took place at the Savonlinna Opera Festival in 1986; this CD is the world première recording of the complete score. The version chosen was the ‘official’ score as completed and sanctioned by Sibelius after the Helsinki performances in 1927.

The language chosen for the songs on this recording is Finnish, partly for practical reasons (for the recording and the concert performance which preceded it Finnish singers were used) but above all because Sibelius, when he was composing it, assumed that the music would be performed in theatres in his own country. Because of certain deficiencies in the written materials from the 1927 performance, the version by the well-known opera singer, director and translator Hannu Heikkilä, himself from Lahti, was chosen. This translation dates mostly from 1974, when the Finnish Broadcasting Corporation organized a concert performance of selections from the score; translations for the movements which had previously been omitted were completed for the present performance. This recording, made in the Church of the Cross in Lahti, follows Sibelius’s directions very exactly concerning the location of the chorus and certain instruments, of which the harmonium (of the genuine, pedal-powered variety), the harp and sometimes other instruments as well are situated at some distance from the rest of the orchestra, and from each other.

Synopsis

Prospero, Duke of Milan, wishes to absorb himself in magic and he has ceded the government of his Dukedom to his brother Antonio, who however eventually seizes power himself with the help of the King of Naples. Prospero and his daughter Miranda are driven out of the kingdom, sent away in a rotten, unseaworthy sailing ship. The ‘honest old Councillor’ Gonzalo manages at the last moment to give Prospero his book of magic and a little food to take with him. With the help of his magic, Prospero succeeds in sailing the ship to a desert island, where he and his daughter start to live. The island’s inhabitants, the spirit of the air Ariel and the savage, deformed Caliban, have to become Prospero’s servants. (In Sibelius’s music, the part of Ariel is taken by a female singer; the character, however, is ‘an ayrie spirit’, not a human, and as such is neither male nor female.)

The years pass, and Miranda grows into a beautiful young woman. One day Prospero sees a sailing ship out at sea; the ship bears Alonso, King of Naples, among whose companions are Antonio, Alonso’s son Ferdinand, his brother Sebastian and Gonzalo. Prospero raises a huge tempest, and the ship is wrecked on the rocks. In Adam Poulsen’s Copenhagen production the

first (shipwreck) scene was omitted; in its place he asked Sibelius for a stormy overture, at the climax of which the curtain rose to reveal, as if in a dream, the ship sinking beneath the waves (No. 1; in the concert version it became the Prelude, Op. 109 No. 1 and also the last movement of the First Suite, Op. 109 No. 2 [*The Storm*, II/9: in this text, in brackets, the number of the movement in the original score is given first, then the title of the corresponding movement in the concert suites, and finally the number in the concert suites]).

In the first scene Miranda grieves about the shipwreck and the drowned travellers. Prospero tells her that they have been rescued and are on the island. He also tells of his own past and lulls her to sleep (No. 2, *Berceuse*, I/7b). Prospero calls Ariel, who flies in (No. 3). During the chorus of the winds (No. 4, *Chorus of the Winds*, II/1) in the theatre version Ariel relates how he raised the tempest and wrecked the ship. Prospero commands Ariel to assume the guise of a mermaid invisible to everybody else, and Ariel hastens away (No. 5). Invisible, Ariel sings, with the other spirits; the watch dogs bark and the cock crows (No. 6, *The Naiads*, II/8). Ferdinand, who is mourning his father's death by drowning, hears him sing, and Ariel strengthens his impression with a second song (No. 7, *Ariel's Song*, I/8b).

At the beginning of Act II, an interlude (No. 8, *Prospero*, II/4) transfers the action to the rescued nobles by means of an aristocratic movement depicting Prospero. Ariel is present, disguised as a young oak tree, and according to Poulsen's directions he snaps off a branch and plays a dreamy melody on it, as if on a flute (No. 9, *The Oak Tree*, I/1). Alonso and Gonzalo have sunk into a deep sleep; the King's brother Sebastian and Prospero's treacherous brother Antonio decide to kill them. Ariel saves them by waking them in the nick of time (No. 10). Prospero has taken the stupid monster Caliban as his slave (*Interlude*, No. 11), and the latter encounters more survivors from the wreck: the jester Trinculo and the drunken butler Stephano who, having almost emptied his bottle, is in the mood for a song (No. 12). Joining forces with them, Caliban assumes Stephano to be a god and takes him as his new master (No. 13, *Caliban's Song*, I/3).

The third act begins with an interlude with which Poulsen wished to depict Miranda, a graceful, innocent and natural girl, and to show – sweetly, childishly, trustingly – the mutual love of two young people for whom this feeling is a new sensation (No. 14, *Miranda*, II/7); for with the aid of Prospero's charms Miranda and Ferdinand have met each other. In the fifth scene Ariel, playing the clarinet, leads a grotesque procession of Stephano, Trinculo and Caliban (No. 15, *Humoresque*, I/2). Caliban has encouraged Stephano to plot to murder Prospero, and

the cocksure drunkards join Trinculo in a farcical canon (No. 16, *Canon*, I/5). The opening music for the sixth scene, the last part of which is almost dance-like, depicts Prospero's deceitful brother, the usurper to the throne of Naples, Antonio (No. 17, only the final *stretto* becoming *Dance Episode*, II/9). Antonio hatches a new plot with Sebastian to murder their overlord, Alonso, King of Naples. Strange spirits ('Shapes') bring in a banquet for the nobles, whose pleasures are however cut short by Ariel, now as a Harpy, in the role of a vengeful goddess, who flies in and sweeps away all the food from the table with the stroke of a wing (No. 18), in the play a melodrama with text. The Shapes return, dancing, and mockingly carry out the aristocrats' table of food (No. 19).

The interlude which opens the fourth act portrays Alonso's grief, because he believed his son to have been drowned in the shipwreck (No. 20, *Intermezzo*, II/2). At Prospero's request Ariel once more flies in (No. 21) and is commanded to conjure up an old-fashioned harvest festival in honour of Miranda and Ferdinand. Ariel sings sorrowfully, knowing that he is soon to be parted from Prospero (No. 22, *Song I*, II/5). The director Poulsen had the festival illuminated by a rainbow, for which Sibelius composed music (No. 23, *Entr'acte*, I/8a) in honour of Iris, goddess of the rainbow. Iris's melodrama receives a waltz-like accompaniment (No. 24), as does Juno's song (No. 25) wishing the young couple 'Honour, riches, marriage-blessing'. The next performers at the festival are the naiads, or mermaids, dancing an attractive minuet (No. 26, *Dance of the Nymphs*, II/3: the movement entitled *The Naiads* in the concert score is an arrangement of Ariel's first song, No. 6). The reapers also take their turn and perform a polka (No. 27, *The Harvesters*, I/4). Prospero calls once more for Ariel (No. 28) and commands him to fetch ostentatiously ornamental costumes to tempt the thieves. Ariel hastens away (No. 29) and returns (No. 30) to Prospero's workshop, the task completed. Caliban, Trinculo and Stephano come to kill Prospero, but when they see the fine clothes they forget their mission. They dress up in the robes, but Prospero calls the dogs and a comic scuffle begins between the scoundrels and the dogs (No. 31, *Scena*, I/6).

The next interlude (No. 31 bis), which is musically the same as Ariel's forthcoming and last song, introduces the fifth act. Prospero gives Ariel his last orders: to gather all his enemies together, to restore their senses. Prospero also promises to abandon his magic arts; he breaks his staff and casts his book of magic to the bottom of the sea. He wishes to hear heavenly music, which Sibelius has interpreted according to the director's wishes in a special way: 'a lunatic music, followed by a solemn melody' (No. 32, *Intrada*, I/7a). Prospero now wears the costume

of the Duke of Milan and gives Ariel back his freedom, to the delight of the spirit of the air (No. 33, *Song II*, II/6). Ariel brings the nobles and the villains to Prospero. They resolve all their differences, and Prospero invites all his guests to his humble dwelling, where they arrive in procession to the rhythm of a polonaise (*Cortège*, No. 34). Prospero finally pronounces the epilogue: ‘Now my charms are all o’erthrown, / And what strength I have’s mine own, / Which is most faint... Let me not... dwell / In this bare island by your spell; / But release me from my bands’. For the Helsinki performance, in addition, Sibelius composed the majestic Epilogue (No. 34 bis; on the front page of this appendix we read ‘No. 34 “Om utan Cortège”’, i.e. the Epilogue is to be played if the processional polonaise is omitted, but this direction has been crossed out and in the sheet music itself the number 34 is followed by ‘bis’; the movements can therefore be played in succession) in honour of Prospero, his own image.

© *Tero-Pekka Henell 1992*

The **Lahti Symphony Orchestra** (Sinfonia Lahti) has, under the direction of Osmo Vänskä (principal conductor 1988–2008), developed into one of the most notable in Europe. The orchestra’s artistic adviser in the years 2008–11 was Jukka-Pekka Saraste, and in the autumn of 2011 Okko Kamu took up the post of principal conductor. Since 2000 the orchestra has been based at the wooden Sibelius Hall (with internationally renowned acoustics by Artec Consultants from New York). The orchestra has undertaken many outstanding recording projects for BIS, winning two *Gramophone Awards*, the Grand Prix du Disque from the Académie Charles Cros, two Cannes Classical Awards, a Midem Classical Award and a Diapason d’Or de l’année. The orchestra has gained three platinum discs and several gold discs, for example for its recordings of the original version of Sibelius’s Violin Concerto (1992) and ‘Finnish Hymns’ (2001). The Lahti Symphony Orchestra has played at numerous music festivals, including the BBC Proms in London and the White Nights festival in St Petersburg. It has also performed in Amsterdam, at the Musikverein in Vienna, the Philharmonie in Berlin and the Teatro Colón in Buenos Aires, and has toured in Spain, Japan, Germany, the USA and China. In 2003, Japanese music critics voted the orchestra’s performance of Sibelius’s *Kullervo* as Japan’s best classical concert of the year. Each September the Lahti Symphony Orchestra organizes an international Sibelius Festival at the Sibelius Hall.

www.sinfonia-lahti.fi

Hailed as ‘exacting and exuberant’ (*The New York Times*), **Osmo Vänskä** is recognized for his compelling interpretations of the standard, contemporary and Nordic repertoires. Music director of the Minnesota Orchestra since 2003, Vänskä is internationally in demand as a guest conductor and has received extraordinary acclaim for his work with many of the world’s leading orchestras, including the Chicago Symphony Orchestra, New York Philharmonic, London Philharmonic Orchestra, Berliner Philharmoniker, Czech Philharmonic Orchestra and the Yomiuri Nippon Symphony Orchestra. He has also developed regular relationships with the Mostly Mozart Festival (New York) and the BBC Proms.

Vänskä gained distinction as a recording artist with his landmark Sibelius cycle with the Lahti Symphony Orchestra – described by *Gramophone* as ‘the finest survey of the past three decades’. His numerous discs for BIS continue to attract the highest acclaim, as testified by the nominations for a Grammy Award for performances of Beethoven’s Ninth Symphony and of Sibelius’s Second and Fifth Symphonies, both with the Minnesota Orchestra; in 2014 his Minnesota recording of Sibelius’s First and Fourth Symphonies won a Grammy award.

Vänskä studied conducting at the Sibelius Academy in Helsinki and was awarded first prize in the 1982 Besançon International Young Conductor’s Competition. During his tenure as principal conductor of the Lahti Symphony Orchestra (from 1988 to 2008), he raised the orchestra’s international profile, taking it on successful tours and making recordings. He has also held the positions of chief conductor of the BBC Scottish Symphony Orchestra and music director of the Iceland Symphony Orchestra. He began his professional music career as a clarinetist, and in recent years has enjoyed a return to the clarinet, including on a recent recording of Kalevi Aho’s chamber works.

Vänskä is the recipient of a Royal Philharmonic Society Award, *Musical America*’s 2005 Conductor of the Year award, and the Arts and Letters award from the Finlandia Foundation. He has been awarded honorary doctorates from the University of Glasgow and the University of Minnesota.

”**V**anhenevan säveltäjän kohtalo loputtoman traaginen. Työ ei enää suju samalla tavoin kuin ennen, ja itsekritiikki kasvaa suunnattomaksi”, kirjoitti **Jean Sibelius** (1865–1957) päiväkirjaansa ennen seitsemännen sinfoniansa – tosin vielä työnimellä ”Fantasia sinfonica” – valmistumista keväällä 1924. Juuri mestarin tinkimättömyyden ansiosta seitsemänneistä sinfoniasta tuli loisteliaas päätös sinfoniasarjalle, mutta kuten hän pelkäsi, myös osoitus ”vanhenevan säveltäjän traagisesta kohtalosta”. Siitä tuli hahmoltaan, muodoltaan (sinfonia ”kasvoi” sävellystyön aikana kolmiosaisesta yksiosaiseksi) ja soinniltaan niin täydellinen ja sen asemasta Sibeliuksen sinfoniasarjan selkeän jatkumon päätepisteenä niin kiistaton, että se ei voisi olla mikään muu kuin ”viimeinen” sinfonia. Uuden sinfonian luominen sen jälkeen olisi vaatinut säveltäjän ”aloittamaan alusta”. Sen ovat saaneet tehdä jälkipolvien säveltäjät.

Mutta *Myrsky* ja *Tapiola* olivat toista maata. Niitä ei sitonut Sibeliuksen sinfonisen logiikan itsepintainen määräysvalta, niissä hän sai omistautua fantasioilleen. Niiden jälkeen mestari pakotti itsensä vielä kerran sinfoniaan. Uusi ”ensimmäinen” sinfonia jäi kuitenkin vain hänen itsensä kuultavaksi, ja salaperäinen Järvenpään hiljaisuus alkoi vuonna 1931. Kolmen viimeisen suurteoksen jälkeen viimeiseksi orkesterisävellykseksi jäi vuoden 1929 pieni Sarja viululle ja jousiorkesterille, JS 185. Maailma jäi odottamaan kahdeksantaa sinfoniaa, joka omassa mahdollmuudessaan nousi savuna ilmaan Ainolan takasta 1940-luvulla.

Sibelius johti seitsemännen sinfoniansa – vielä nimellä ”Fantasia sinfonica” – kantaesityksen Tukholmassa 24.3.1924. Teos löi niin kuulijat kuin arvostelijatkin ällikällä. Syys-lokakuun vaihteessa hän johti sen Kööpenhaminassa viidessä loppuunmyydyssä konsertissa loistavalla menestyksellä. Kööpenhaminassa Sibelius oli jo valmiiksi ”nimi”, ja konserteista tuli myös hänen kapellimestariuransa sykähdyttävä huippukohta (hän johti kaikkiaan yli 200 konserttia uransa aikana). Niinpä Kööpenhaminan Det Kongelige Teater ja Hansenin kustantamo tekivät jälleen Sibeliukselle suuren tilauksen: häntä pyydettiin säveltämään musiikki Shakespearen näytelmään *Myrsky* – mitä muuten Axel Carpelan, ”herra X”, sittemmin Sibeliuksen lähin ystävä ja tukija, *Finlandian*, jousikvarteton ja viulukonserton ”kummi”, oli jo 25 vuotta aiemmin ehdottanut.

Sibelius vastasi tilaukseen innostuneesti. Iäkkään Shakespearen (1564–1616) oletettavasti viimeinen teos (jonka kirjoittajasta tosin on esitetty epäilyksiä Englannissa), värikylläinen satunäytelmä, jossa luonnonvoimat, mystiikka ja ihmismielen syöverit siinä missä henkisyyskin kohtaavat, innoitti tavattomasti 60-vuotiaasta Sibeliusta, joka – seitsemännen sinfonian vasta-

painoksi – yltyi suorastaan tuhlailemaan teemojaan. Mestari näki itsensä näytelmän taika-hengeksi Prosperoksi, joka tyytyväisenä ihailee salaperäistä voimaansa.

Myrsky-näytelmän pohjana on tositapahtuma, myrsky Bermudan saarilla vuonna 1609. Virginiaan matkalla olleet englantilaiset maastamuuttajat haaksirikoutuivat ja löysivät – vahingossa – Bermudan. 1611 Shakespeare kirjoitti kolme novellia, joista hän poimi *Myrskyn* aineiston. Sibelius sävelsi musiikin, kaikkiaan 35 osaa, näytelmän ruotsinkieliseen käännökseen, jonka ohjaaja Adam Poulsen hänelle lähetti omien kommenttinsa ja musiikkinumeroehdotustensa kera. Poulsen ehdotti muun muassa ensimmäisen kohtauksen haaksirikon korvaamista rajulla alkumusiikilla, jonka huippukohdassa esirippu aukeaa, ja kuin unikuvana nähdään laivan vaipuvan aaltoihin, minkä Sibelius sitten toteuttikin varsinaisella sävelmyrskyllä.

Näytelmän henget ja vedenneidot saivat Sibeliuksen niin valtoihinsa, että musiikki, hänen yhdestoista näyttämömusiikkinsa, ei valmistunut ajoissa. Ensi-ilta siirrettiin 16. päiväksi maaliskuuta 1926. Säveltäjä ei itse ollut läsnä, sillä hän oli jo lähdössä Italiaan säveltämään uutta tilausteosta, sävelrunoa *Tapiola*. Toisin kuin Prospero, Sibelius ei *Myrskyn* jälkeen vielä ollut valmis lyömään laimin onnentähtensä tenhovoimaa. Hän ei murtanut taikasauvaansa eikä upottanut taikakirjojaan, vaan siirtyi Shakespearen maagisesta maailmasta vielä kerran kalevalaiseen valtakuntaan, Tapiolan synkkään metsään.

Myöhemmin Sibelius haikaili vielä perusteellista paluuta joukkoon *Myrsky*-musiikin aiheita: ”Draaman tähden olen voinut vain luonnostella niitä”, hän kirjoitti (vertaa: ”Itsekritiikki kasvaa suunnattomaksi”!). Kun hän myöhemmin muokkasi musiikista kaksi sittemmin suosituksi konserttimusiikiksi tullutta orkesterisarjaa, hän keskitti musiikillista aineistoaan. Vaikka sarjat toimivat konserttikäytössä mainiosti, vasta tämä kokonaislevytys osoittaa, että Sibelius on niitä muokatessaan paikoin kadottanut näytelmän elävää dramatiikkaa, osan musiikin sisimmästä olemuksesta. Koska hän ei sarjoihin käyttänyt kaikkea musiikkiaan, voidaan moni viehättävä musiikkinumero nyt ensikerran kuulla teatterin ulkopuolella.

Vuonna 1927 Suomen Kansallisteatteri tuotti *Myrskyn* omalla näyttämöllään (Paavo Cajanderin suomenoksena), ja Sibelius liitti musiikkiin lyhyen epilogin. Arielina esiintyi hänen tyttärensä Ruth Snellman. Sittemmin teos on esitetty myös Tallinnassa. Neljännen näyttämötoteutuksensa Shakespearen-Sibeliuksen *Myrsky* sai Savonlinnan Oopperajuhlilla vuonna 1986. Täksi *Myrsky*-musiikin maailmanensilevytykseksi päätettiin taltioida ”virallinen”, säveltäjän itsensä vuoden 1927 Helsingin-esitysten jälkeen täydentämä ja oikeaksi vahvistama versio.

Levytyksen laulujen kieleksi valittiin suomi, osittain käytännön syistä (levytykseen ja sitä

edeltäneeseen konserttikantaesitykseen haluttiin suomalaiset laulajavoimat), mutta pohjimmiltaan siksi, että Sibelius jo säveltäessään ajatteli musiikin tulevaa käyttöä kotimaansa näyttämöillä. Suomennokseksi valittiin vuoden 1927 esitysmateriaalin vajavaisuuden takia tunnetun lahtelaisen oopperalaulajan, -ohjaajan ja suomentajan Hannu Heikkilän versio, josta osan hän teki vuonna 1974, kun Yleisradio esitti katkelmia musiikista konsertissaan, ja siitä puuttuneet kappaleet tätä produktiota varten.

Nauhoituksessa Lahden Ristinkirkossa noudatettiin tarkasti Sibeliuksen määräyksiä kuoron ja tiettyjen soittimien sijoittelusta, jolloin harmoni (aito, poljettava malli) ja harppu sekä paikoin muitakin soittimia on sijoitettu erilleen muusta orkesterista ja toisistaan.

***Myrsky*-näytelmän tapahtumat:**

Milanon herttua Prospero haluaa uppoutua salatieteisiinsä ja hän on luovuttanut valtakunnan hallinnan veljelleen Antoniolle, joka kuitenkin kaappaa vallan lopullisesti itselleen Napolin kuninkaan avustuksella. Prospero ja hänen tyttärensä Miranda karkotetaan maasta lahossa, merikelvottomassa purjeveneessä. Gonzalo-ylimys saa viime hetkellä annetuksi Prosperon matkaan hänen taikakirjansa ja vähän ruokaa Taikavoimansa avulla Prosperon onnistuu ohjata laiva autiolle saarelle, jonne hän tyttäreineen asettuu asumaan. Saaren asukkaat, ilmanhenki Ariel ja hirviö Caliban, saavat alistua Prosperon alamaiseksi.

Vuodet kuluvat, ja Miranda kasvaa kauniiksi neidoksi. Eräänä päivänä Prospero näkee ulapalla purjelaivan, matkustajinaan Napolin kuningas Alonso, jonka seurueeseen kuuluvat muiden muassa Antonio sekä Alonson poika Ferdinand, veli Sebastian sekä Gonzalo. Prospero nostattaa hirmumyrskyn, ja laiva tuhoutuu kallioihin. Adam Poulсенin produktiossa ensimmäinen kohtaus haaksirikkoinen jäi pois, sen sijaan hän pyysi Sibeliukselta myrskyisen alku-soiton, jonka huippukohdassa välioverho nousi ja kuin unikuvana nähtiin laiva vajoamassa mereen. (nro 1; konserttisarjoissa muokattuna *Preludi* Op. 109 nro 1 sekä sarjan nro 1, opus 109 nro 2, viimeinen osa, *Myrsky* [tässä tekstissä merkinnällä *Myrsky*, II/9; ilmoittamassa, mihin sarjojen osaan tämän näytelmän kyseisen osan musiikkia on käytetty muokattuna tai – harvoin – sellaisenaan sekä sarjassa olevan osan nimen]).

Ensimmäisessä kuvaelmassa Miranda murehtii laivan haaksirikkoo ja hukkuneita matkustajia. Prospero kertoo pelastaneensa heidät saarelle. Hän kertoo myös omasta menneisyydestään ja tuodittaa Mirandan uneen (nro 2; *Berceuse* I/7b) Prospero kutsuu Arielia, joka lennähtää paikalle (nro 3). Tuulten kuoron (nro 4; *Tuulten kuoro*, II/1) aikana näyttämöversiossa

Ariel kertoo, miten hän nosti myrskyn ja upotti laivan. Prospero käskää Arielin pukeutua meren-neidoksi, jota kukaan muu ei saa nähdä, ja Ariel rientää pois (nro 5). Ariel laulaa näkymättömänä muiden henkien kera, koirien haukkuessa ja kukon kiekuessa (nro 6; *Najadit*, II/8); Ferdinand kuulee laulun surressaan isänsä hukkumista, minkä Arielkin vahvistaa toisella laulullaan (nro 7; *Arielin laulu* I/8b).

Toisen näytöksen aluksi Väliosoitto (nro 8; *Prospero*, II/4) johdattaa tapahtumat pelastu-neiden ylimysten pariin jalon musiikin kuvatessa Prosperoa. Ariel on paikalla verhoutuneena nuoreksi tammipuuksi, joka Poulsenin ohjeiden mukaan ottaa yhden oksistaan ja soittaa sillä kuin huilulla unettavaa melodiaa nro 9; *Tammi*, I/1). Alonso ja Gonzalo ovat vaipuneet uneen, ja kuninkaan veli Sebastian ja Prosperon roistomainen veli Antonio päättävät tappaa heidät. Ariel pelastaa miehet herättämällä heidät viime hetkellä (nro 10). Prospero on ottanut orjakeen tyhmän hirviön Calibanin (Väliosoitto, nro 11), joka kohtaa laivalta pelastautuneen narrin Trin-culon ja juopon juomanlaskijan Stephanon, joka on pullonpohjan häämöttäessä jo laulutuulella (nro 12). Juominkeihin yhtynyt Caliban luulee Stephanoa jumalaksi ja ottaa hänet uudeksi isännäkseen (nro 13; *Calibanin laulu*, I/3).

Kolmas näytös alkaa Väliosoitolla, jonka Poulsen halusi kuvaavan Mirandaa, soreaa, via-tonta ja luonnollista tyttöä ja kuvastavan kahden nuoren koskaan aiemmin kohtaamaa rakkauden tunnetta, sulokkaasti, lapsenomaisesti, luottavaisesti (nro 14; *Miranda*, II/7), sillä Miranda ja Ferdinand ovat Prosperon salaisella avulla löytäneet toisensa. Viidennessä kuvaelmassa Ariel johdattaa klarinettia soittaen irvokasta kulkuetta, jossa ovat mukana Stephano, Trinculo, ja Caliban (nro 15; *Humoresque*, I/2). Caliban on saanut Stephanon yllytetyksi murhajuoneen Prosperoa vastaan, ja itsevarmat juomaveikot laulavat Trinculon kanssa hupaisan kaanonin (nro 16; *Canon*, II/5). Kuudennen kuvaelman avausmusiikki, jonka loppu on merkitty tanssiksi, kuvaa Prosperon petollista veljeä, Milanon vallananastajaa Antoniota (nro 17; vain loppustretta osassa *Tanssikohtaus*, II/9). Antonio suunnittelee Sebastianin kanssa uutta tapaa murhata lääninherransa, Napolin kuningas Alonso. Kummalliset pahalaiset kattavat herrojen eteen herkkupöydän, mutta nautiskelun katkaisee Ariel, joka harpyijana, kostonjumalattaren hahmossa, lentää paikalle ja pyyhkäisee siiveniskulla herkut pöydältä (nro 18), näyttämöllä melodraaman tekstein. Pahalaiset palaavat tanssien, ja vievät ylimyksiä ivaten ruokapöydän pois (nro 19).

Neljännän näytöksen avaava väliosoitto kuvaa Alonson surua, sillä hän luulee poikansa huk-kuneen haaksirikossa (nro 20; *Intermezzo*, II/2). Prosperon kutsusta Ariel lennähtää jälleen

paikalle (nro 21) ja määrää hänet loihittamaan Mirandan ja Ferdinandin kunniaksi antiikin elonkorjuujuhlan. Ariel laulaa surullisesti tietäessään joutuvansa pian eroamaan Prosperosta (nro 22; *Laulu I, II/5*). Ohjaaja Poulsen antoi sateenkaaren valaista juhlia ja Sibelius sävelsi sen musiikkiinsa (nro 23; *Entr'acte, I/8a*) sateenkaaren jumalattaren Iriksen kunniaksi. Iriksen melodraama saa valssisäestyksen (nro 24), samoin kuin Junon laulu (nro 25), jossa toivotetaan nuorelle parille kunniaa, vaurautta ja jälkeläisten runsautta. Juhlissa esiintyvät seuraavaksi najadit eli vedenneidot tanssien viehättävän menuetin (nro 26; *II/3, Nymfien tanssi* [sarjojen najadit esiintyvät Arielin ensimmäisen laulun, nro 6, sovituksessa, *II/8b*]). Vuoronsa saavat myös elonkorjaajat omalla polkallaan (nro 27; *Elonkorjaajat II/4*). Prospero kutsuu jälleen Arielin luokseen (nro 28) ja määrää hänet noutamaan loistavankirjavia pukuja roistojen houkutteksi. Ariel rientää (nro 29) ja tulee takaisin (nro 30) Prosperon pajalle tehtävänsä täyttäen. Caliban, Trinculo ja Stephano ovat tulleet tappamaan Prosperon, mutta unohtavat hankkeen nähdessään puvut. He pukevat ne päälleen, mutta Prospero kutsuu koirat paikalle, jolloin alkaa koominen taistelu lurjusten ja koirien välillä (nro 31; *Scena, I/6*).

Välisoitto (nro 31 bis), joka on musiikillisesti sama kuin myöhemmin kuultava Arielin viimeinen laulu, johdattaa viidenteen näytökseen. Prospero antaa Arielille viimeisen määräyksen saattaa kaikki vihollisensa luokseen parantaakseen heidän mielensä. Samalla Prospero lupaa luopua taikavoimastaan, taitaa sauvansa ja upottaa taikakirjansa mereen. Hän toivoo kuulevansa taivaallista musiikkia, jonka Sibelius on tulkinnut ohjaajan toivomalla erikoisella tavalla: ”mieletön sointi, jota seuraa juhlallinen melodia” (nro 32; *Intrada I/7a*). Prospero pukeutuu jälleen Milanon herttuaksi ja antaa Arielille hänen vapautensa takaisin, mistä ilmanhenki iloitsee (nro 33; *Laulu II, II/6*). Ariel saattaa ylimykset ja lurjukset Prosperon luokse. Vihollisuudet sovitaan, ja Prospero kutsuu kaikki vieraikseen majaansa, jonne siirrytään kulkeena poloneesin tahdissa (*Cortège*, nro 34). Prospero lausuu lopuksi epiloggissaan: ”Mahtini nyt mennyt on; / taas min’ olen voimaton. – Älkää te mun suoko tähän / Saareen jäädä nääntymähän, / Vaan irrotelkaa kahlettain.” Helsingin-esitykseen Sibelius sävelsi vielä majesteettillisen Epilogin (nro 34 bis. [Liitteen etusivulla lukee N. 34 ”Om utan cortège – Wenn ohne Cortège”, eli soitettavaksi numerona 34, kun kulkue-poloneesia ei soiteta. Ohje on kuitenkin vedetty yli ja itse nuottiin kirjoitettu numeron 34 perään bis: osat voidaan siis soittaa peräkkäin], Prosperon – oman kuvansa – kunniaksi.

© Tero-Pekka Henell 1992

Sinfonia Lahti kehittyi yhdessä Osmo Vänskän (ylikapellimestari 1988–2008) kanssa yhdeksi Euroopan merkittävistä orkestereista. Jukka-Pekka Saraste toimi vuosina 2008–11 orkesterin taiteellisenä neuvonantajana, ja syksyllä 2011 Okko Kamu aloitti kautensa orkesterin ylikapellimestarina. Vuodesta 2000 lähtien orkesterin koti on ollut puinen Sibeliustalo, jonka pääsalin kansainvälisesti kiitetyn akustiikan on suunnitellut Artec Consultants Inc, New York. Orkesteri on tehnyt BIS-levymerkille monia menestyksekkäitä levytyksiä, joista se on saanut useita kansainvälisiä levypalkintoja (mm. Grand Prix du Disque 1993, *Gramophone* Award 1991 ja 1996, Cannes Classical Award 1997 ja 2001, Midem Classical Award 2006 ja Diapason d'Or de l'Année 2011). Orkesteri on saanut levytyksistään myös kolme platinalevyä ja useita kultalevyjä, mm. Sibeliuksen viulukonserton alkuperäisversion sisältävästä levystään (1992). Orkesteri on esiintynyt lukuisilla musiikkifestivaaleilla, mainittakoon BBC Proms Lontoossa ja Valkeat yöt -festivaali Pietarissa. Orkesteri on esiintynyt myös mm. Amsterdamin Concertgebouw'ssa, Wienin Musikvereinissa, Berliinin filharmoniaassa ja Buenos Airesin Teatro Colónissa, ja lisäksi se on on tehnyt konserttavierailuja mm. Espanjaan, Japaniin, Saksaan, Yhdysvaltoihin ja Kiinaan. Japanilaiset kriitikot valitsivat Tokiossa esitetyn Sibeliuksen *Kullervon* vuoden 2003 parhaaksi klassisen musiikin esitykseksi Japanissa. Sibelius-juhluvuonna 2015 orkesteri konsertoi Kiinassa, Pietarissa, Keski-Euroopassa ja Japanissa. Sinfonia Lahti järjestää Sibeliustalossa joka vuosi syyskuussa kansainvälisen Sibelius-festivaalin. www.sinfonialahti.fi

Vaativaksi ja loistavaksi kuvattu (*The New York Times*) **Osmo Vänskä** tunnetaan kiitetyistä tulkinnoistaan niin perinteisen ohjelmiston, nykymusiikin kuin Pohjoismaisten teosten parissa. Minnesotan orkesterin musiikkijohtajana ja ylikapellimestarina yli kymmenen vuotta toiminut Vänskä on kansainvälisesti kysytty vierailukapellimestari saaden poikkeuksellista tunnustusta työstään monien maailman ykkösluokan orkesterien, mm. Chicagon sinfoniaorkesterin, New Yorkin, Lontoon, Berliinin ja Tšekin filharmonisten orkesterien sekä Yomiuri Nippon sinfoniaorkesterin kanssa. Hänellä on myös säännöllinen yhteistyö Mostly Mozart -festivaalin (New York) ja BBC Promsin kanssa.

Vänskä sai mainetta levytystaiteilijana Sinfonia Lahden kanssa tekemästään, virstanpylvääksi muodostuneesta Sibelius-syklistä, jota *Gramophonessa* kuvattiin ”hienoimmaksi karitoitukseksi kolmeen vuosikymmeneen”. Hänen lukuisat levytyksensä BIS-levymerkille ovat saaneet ylistäviä arvioita, mitä todistavat myös Grammy-ehdokkuudet Beethovenin yhdeksän-

nen sinfonian sekä Sibeliuksen toisen ja viidennen sinfonian levytyksistä, kummatkin Minnesotan orkesterin kanssa; vuonna 2014 hänen Minnesotassa tekemänsä levytys Sibeliuksen ensimmäisestä ja neljännestä sinfoniasta voitti Grammy-palkinnon.

Vänskä opiskeli orkesterinjohtoa Sibelius-Akatemiassa Helsingissä ja voitti vuonna 1982 Besançonin kansainvälisen nuorten kapellimestarien kilpailun. Toimiessaan Sinfonia Lahden ylikapellimestarina (1988–2008, kunniakapellimestari 2008–) hän nosti orkesterin kansainvälistä profilia menestyksekkäiden kiertueiden ja levytysten myötä. Hän on toiminut myös BBC:n skottilaisen sinfoniaorkesterin ylikapellimestarina ja Islannin sinfoniaorkesterin taiteellisena johtajana. Vänskä aloitti uransa muusikkona klarinetistina, ja viime vuosina hän on jälleen palannut myös klarinetinsoiton pariin esiintyen mm. hiljattain ilmestyneellä, Kalevi Ahon kamarimusiikkia sisältävällä levyllä.

Vänskä on saanut Royal Philharmonic Society Awardin, *Musical American* myöntämän Vuoden kapellimestari 2005 -palkinnon ja Finlandia-säätiön myöntämän Arts and Letters -palkinnon. Kunniaatohtorin arvon hänelle ovat myöntäneet Glasgow’n yliopisto ja Minnesotan yliopisto.

„Das Schicksal eines alternden Komponisten ist letzten Endes ein tragisches. Die Arbeit geht nicht wie früher voran, und die Selbstkritik wächst enorm“, schrieb **Jean Sibelius** (1865–1957) gerade vor der siebten Symphonie, die am 24. März 1924 in Stockholm unter der Leitung des Komponisten uraufgeführt wurde, damals noch unter dem Namen „Fantasia sinfonica“. Das Werk wurde ein großartiger Erfolg bei Publikum und Kritikern. Ende September und Anfang Oktober dirigierte er es fünfmal vor vollbesetzten Häusern in Kopenhagen; diese Konzerte in einer Stadt, wo er stets beliebt gewesen war, wurden ein glänzender Höhepunkt seiner Dirigentenkarriere (er dirigierte insgesamt über 200 Konzerte). Nach diesen Konzerten traten das Kopenhagener Kgl. Theater und der Verlag Wilhelm Hansen mit einem Großauftrag an Sibelius heran: er sollte Musik zu Shakespeares Drama *Der Sturm* schreiben. Er akzeptierte begeistert, und so begann die Geschichte eines seiner letzten (mit *Tapiola* und der Suite für Violine und Streichorchester JS 185) Orchesterwerke. Das Vorhaben war übrigens 25 Jahre früher von Axel Carpelan, „Herrn X“, vorgeschlagen worden, der Sibelius’ engster Freund und Unterstützer werden sollte, dazu noch der „Pate“ von Werken wie *Finlandia*, dem Streichquartett *Voces intimae* und dem Violinkonzert.

Zweifel bezüglich der Echtheit sind geäußert worden, aber anscheinend ist *Der Sturm* das letzte Stück des alternden William Shakespeare (1564–1616), ein farbenreiches Märchen, in welchem die Naturkräfte, der Mystizismus, die Stromschnellen des menschlichen Denkens und Geistes sich begegnen; der Stoff übt eine enorme Anziehungskraft auf den sechzigjährigen Sibelius aus, der hier mit seinem thematischen Material – besonders mit der siebten Symphonie verglichen – äußerst großzügig war. Der Komponist sah sich selbst im Zauberer Prospero, zufrieden seine mystischen Kräfte bewundernd.

Dem *Sturm* unterliegt eine wahre Begebenheit, ein Unwetter auf den Bermudas 1609, bei dem Emigranten aus England auf dem Wege nach Virginia Schiffbruch erlitten und auf den Bermudas eingekerkert wurden. 1611 schrieb Shakespeare drei Kurzgeschichten, denen das Rohmaterial für das Theaterstück entstammt. Sibelius schrieb die aus 35 Nummern bestehende Musik für eine Aufführung auf Dänisch, wozu der Regisseur Adam Poulsen Kommentare und Vorschläge schickte. Zu diesen gehörte, dass der Schiffbruch der ersten Szene durch ein musikalisches Vorspiel ersetzt werden sollte, bei dessen Höhepunkt der Vorhang geöffnet wurde, um wie in einem Traum das in den Wellen untergehende Schiff erscheinen zu lassen.

Die Premiere fand Mitte März 1926 statt, wobei der Komponist nicht anwesend war, da er bereits nach Italien unterwegs war, um ein weiteres Auftragswerk zu komponieren – die Ton-

dichtung *Tapiola*. Zum Unterschied von Prospero am Schluss des Sturmes verzichtete Sibelius nicht auf die magische Kraft, sondern verlegte Shakespeares magische Welt in die Gegenden der *Kalevala*, in die schattigen Wälder von *Tapiola*.

Später wollte Sibelius zu den Themen des *Sturmes* zurückkehren; er behauptete, sie wegen des Bühnengeschehens nur als Skizzen geschrieben zu haben. Beim späteren Einrichten zweier Konzertsuiten komprimierte er den musikalischen Inhalt. Diese sind für den Konzertsaal bestens geeignet und sehr beliebt, aber die Gesamtaufnahme zeigt, dass die Bearbeitung die lebhaft dramatische des Stückes beeinträchtigte. Außerdem sind hier etliche in den Suiten nicht zur Verwendung gekommenen Sätze erstmals außerhalb des Theaters zu hören.

1927 brachte das Finnische Nationaltheater eine eigene Inszenierung vom *Sturm* (in finnische Übersetzung von Paavo Cajander), für welche Sibelius einen kurzen Epilog hinzufügte. Seine Tochter Ruth Snellman spielte die Rolle des Ariel. Noch eine Inszenierung wurde in Estland gemacht, und die vierte Bühnenszenierung des *Sturmes* mit der Musik von Sibelius fand beim Opernfestival in Savonlinna 1986 statt; diese CD ist die erste Aufnahme der kompletten Partitur.

Die hier für die Vokalabschnitte gewählte Sprache ist Finnisch, teils aus praktischen Gründen (finnische Sänger) und vor allem weil Sibelius beim Komponieren annahm, die Musik würde in Theatern seiner Heimat gespielt werden. Wegen gewisser Mängel des geschriebenen Materials aus dem Jahre 1927 wurde die Fassung des Opersängers, Regisseurs und Übersetzers Hannu Heikkilä gewählt. Größtenteils stammt diese Übersetzung aus dem Jahre 1974, als der Finnische Rundfunk Teile der Partitur konzertant aufführte: Übersetzungen der damals weggelassenen Sätze wurden für diese Aufnahme angefertigt. Die Aufnahme wurde in der Kreuzkirche zu Lahti gemacht und folgt genauestens den Anweisungen von Sibelius bezüglich der Instrumentenaufstellung: das Harmonium (ein echtes Pedalinstrument), die Harfe und manchmal auch andere Instrumente befinden sich in einiger Entfernung vom übrigen Orchester und voneinander.

Die Handlung

Herzog Prospero von Mailand will sich der Magie widmen und hat das Regieren des Herzogtums seinem Bruder Antonio überlassen, der aber mit Hilfe des Königs von Neapel die Macht selbst ergreift. Prospero und seine Tochter Miranda werden aus dem Königreich vertrieben und auf ein morsches, seeuntüchtiges Segelschiff gesetzt. Dem „redlichen alten Berater“ Gonzalo

gelingt es im letzten Augenblick, Prospero sein Zauberkunstbuch und ein wenig Lebensmittel zu geben. Mit Hilfe der Magie bringt Prospero das Schiff zu einer einsamen Insel, wo er sich mit seiner Tochter niederlässt. Die Bewohner der Insel, der Geist der Luft Ariel und der wilde, missgestaltete Caliban, müssen Prosperos Diener werden.

Die Jahre vergehen, und Miranda wird eine schöne junge Frau. Eines Tages erblickt Prospero auf dem Meer ein Schiff, zu dessen Passagieren der neapolitanische König Alonso gehört, sowie Antonio, Alonsos Sohn Ferdinand, sein Bruder Sebastian und Gonzalo. Prospero ruft einen mächtigen Sturm hervor, und das Schiff zerschellt an den Felsen: eine Szene, die, wie bereits erwähnt, bei der Kopenhagener Premiere durch die stürmische Ouvertüre gestaltet wurde (Nr. 1; in der Konzertsfassung steht sie als *Vorspiel*, Op. 109:1, in der ersten Suite Op. 109:2 als letzter Satz [*Der Sturm*, I/9: in diesem Text wird in Klammern zunächst die Nummer des Satzes in der Originalpartitur gegeben, dann der Titel des entsprechenden Satzes in den Konzertsuiten, schließlich die Nummer in den Konzertsuiten]).

In der ersten Szene trauert Miranda über den Schiffbruch und die ertrunkenen Reisenden, aber Prospero erzählt ihr, dass diese gerettet wurden und sich auf der Insel befinden. Er erzählt ihr auch von seiner eigenen Vergangenheit und wiegt sie in den Schlaf (Nr. 2, *Berceuse*, I/7b). Prospero ruft Ariel, der hereinfliegt (Nr. 3). Während des Chores der Winde (Nr. 4, *Chor der Winde*, II/1) erzählt Ariel in der Theaterfassung, wie er den Sturm herbeigerufen und das Schiff zertrümmert hat. Prospero befiehlt Ariel, die Gestalt einer für alle anderen unsichtbaren Sejungfrau anzunehmen, und Ariel eilt fort (Nr. 5). Er singt unsichtbar mit den anderen Geistern zusammen; die Wachhunde bellen und der Hahn kräht (Nr. 6, *Die Najaden*, II/8). Ferdinand, der um den Tod seines Vaters durch Ertrinken trauert, hört ihn singen, und Ariel verstärkt den Eindruck durch ein zweites Lied (Nr. 7, *Ariels Lied*, I/8b).

Am Anfang des zweiten Aktes wird die Handlung durch ein Zwischenspiel (Nr. 8, *Prospero*, II/4) zu den geretteten Edelleuten verlegt. Dies geschieht durch einen aristokratischen, Prospero schildernden Satz. Ariel ist anwesend, als junge Eiche verkleidet, und nach der Idee des Registers Poulsen zwickt er einen Ast ab, um darauf eine träumerische Melodie zu spielen, wie auf einer Flöte (Nr. 9, *Der Eichbaum*, I/1). Alonso und Gonzalo sind in einen tiefen Schlaf versunken; der Bruder des Königs, Sebastian, und Prosperos verräterischer Bruder Antonio beschließen, sie zu töten. Ariel rettet sie, indem er sie gerade rechtzeitig weckt (Nr. 10). Prospero hat das dumme Monster Caliban als Sklave genommen (Zwischenspiel, Nr. 11), welches noch mehr Überlebende vom Schiff antrifft: den Narren Trinculo und den betrunkenen Diener

Stephano, der, nachdem er seine Flasche beinahe geleert hat, in die Stimmung für ein Lied geraten ist (Nr. 12). Caliban vereint seine Kräfte mit den ihrigen; er glaubt, Stephano sei ein Gott und nimmt ihn als seinen neuen Herrn (Nr. 13, *Calibans Lied*, I/3).

Der dritte Akt beginnt mit einem Zwischenspiel, durch welches Poulsen das graziöse, unschuldige und natürliche Mädchen Miranda abbilden, und die gegenseitige Liebe zweier junger Menschen, für welche dies ein neues Gefühl ist, süß, kindisch und vertrauensvoll, zeigen wollte (Nr. 14, *Miranda*, II/7); denn mit der Hilfe von Prosperos Bann haben Miranda und Ferdinand einander gefunden. In der fünften Szene führt der klarinettenspielende Ariel die groteske Reihe von Stephano, Trinculo und Caliban (Nr. 15, *Humoreske*, I/2) an. Caliban hat Stephano ange-regt, die Ermordung Prosperos zu planen, und die von Selbstsicherheit gefüllten Betrunknen kommen mit Trinculo in einem absurden Kanon zusammen (Nr. 16, *Kanon*, I/5). Die Eröff-nungsmusik der sechsten Szene, deren Schlussteil fast tänzerisch ist, schildert den verräterischen Bruder Prosperos, den Usurpator des Thrones von Neapel, Antonio (Nr. 17, deren Schlussstretto die *Tanzepisode*, II/9, wird). Antonio heckt ein neues Komplott mit Sebastian aus, um ihren obersten Herrn, König Alonso von Neapel, zu ermorden. Seltsame Geister („Gestalten“) bringen ein Festessen für die Adligen, deren Vergnügungen allerdings von Ariel unterbrochen werden, der jetzt in der Gestalt einer Hexe erscheint, die hereinfliegt und das ganze Essen mit einem Schläge ihres Flügels vom Tisch fegt (Nr. 18), im Theaterstück ein Melodrama mit Text. Die Gestalten kehren tanzend zurück und tragen voller Spott das Essen der Adligen hinaus (Nr. 19).

Das Zwischenspiel zu Beginn des vierten Aktes schildert Alonsos Trauer, als er glaubt, sein Sohn sei beim Schiffbruch ums Leben gekommen (Nr. 20, *Intermezzo*, II/2). Auf Prosperos Wunsch fliegt Ariel abermals herein (Nr. 21), und bekommt den Befehl, zu Ehren von Miranda und Ferdinand ein traditionelles Erntefest herbeizuzaubern. Ariel weiß, dass er sich bald von Prospero trennen muß, und singt traurig (Nr. 22, *Lied I*, II/5). Regisseur Poulsen ließ das Fest von einem Regenbogen beleuchten, für welchen Sibelius Musik zu Ehren der Iris, Göttin des Regenbogens, komponierte (Nr. 23, *Entr'acte*, I/8a). Ihr Melodram bekommt eine walzerhafte Begleitung (Nr. 24), wie auch das Lied der Juno (Nr. 25), das dem jungen Paar „Ehre, Reich-tümer, gesegnete Hochzeit“ wünscht. Die nächsten Auftretenden beim Fest sind die Najaden, oder Seejungfrauen, die ein attraktives Menuett tanzen (Nr. 26, *Tanz der Nymphen*, II/3: der in der Konzertpartitur *Die Najaden* genannte Satz ist ein Arrangement von Ariels erstem Lied, Nr. 6). Die Schnitter kommen auch dran und tanzen eine Polka (Nr. 27, *Die Herbstmänner*, I/4). Prospero ruft Ariel nochmals herbei (Nr. 28) und befiehlt ihm, protzig verzierte Gewänder zu

holen, um die Diebe in Versuchung zu bringen. Ariel eilt weg (Nr. 29) und kehrt verrichteter Dinge in Prosperos Werkstatt zurück (Nr. 30). Caliban, Trinculo und Stephano kommen, um Prospero zu töten, aber als sie die schönen Kleider sehen, vergessen sie ihr Vorhaben. Sie ziehen sich die Gewänder an, aber Prospero ruft die Hunde, und eine komische Rauferei zwischen Schurken und Hunden beginnt (Nr. 31, *Scena*, I/6).

Das nächste Zwischenspiel (Nr. 31 bis) beginnt den fünften Akt und ist musikalisch mit dem kommenden, letzten Lied des Ariel identisch. Prospero erteilt Ariel seinen letzten Befehl: alle seine Feinde versammeln und ihre Vernunft wiederherstellen. Prospero verspricht auch, auf die Magie zu verzichten; er bricht seinen Zauberstab und wirft sein Buch der Zauberkünste ins Meer. Er wünscht, himmlische Musik zu hören, was Sibelius, den Wünschen des Regisseurs entsprechend, auf eine besondere Art interpretierte: eine wahnsinnige Musik, von einer feierlichen Melodie gefolgt (Nr. 32, *Intrada*, I/7a). Prospero trägt jetzt das Gewand des Herzogs von Mailand und gibt Ariel seine Freiheit zurück, zum Entzücken des Geistes der Luft (Nr. 33, *Lied II*, II/6). Ariel bringt die Adligen und die Schurken zu Prospero. Sie beseitigen ihre Streitigkeiten und Prospero lädt sämtliche Gäste in seine einfache Behausung ein, wohin sie als Prozession im Rhythmus einer Polonäse kommen (*Cortège*, Nr. 34), wonach Prospero schließlich den Epilog spricht. Für die Aufführung in Helsinki komponierte Sibelius zusätzlich den majestätischen orchestralen Epilog (Nr. 34 bis; auf dem Titelblatt steht auf Schwedisch „Om utan Cortège“, d. h. gespielt zu werden, falls die Prozessionspolonäse wegfällt, aber diese Anweisung ist durchgestrichen worden, und in der Partitur selbst wird die Zahl 34 von einem „bis“ gefolgt, weswegen die Sätze *en suite* gespielt werden können) zu Ehren Prosperos, seines eigenen Abbildes.

© Tero-Pekka Henell 1992

Das **Lahti Symphony Orchestra** (Sinfonia Lahti) hat sich unter der Leitung von Osmo Vänskä (Chefdirigent von 1988–2008) zu einem der angesehensten Orchester Europas entwickelt. Jukka-Pekka Saraste war Künstlerischer Berater des Orchesters in den Jahren 2008–11; im Herbst 2011 trat Okko Kamu das Amt des Chefdirigenten an. Das Orchester residiert seit 2000 in der aus Holz erbauten Sibelius-Halle (deren international gerühmte Akustik von Artec Consultants, New York, konzipiert wurde). Das Lahti Symphony Orchestra hat zahlreiche herausragende CDs bei BIS vorgelegt, für die es mit zwei *Gramophone Awards*, dem Grand Prix du

Disque der Académie Charles Cros, zwei Cannes Classical Awards, einem Midem Classical Award und einem Diapason d'or de l'année ausgezeichnet wurde. Das Orchester hat drei Platin- sowie mehrere Goldene Schallplatten erhalten, u.a. für die Einspielung der Originalfassung von Sibelius' Violinkonzert (1992) sowie für „Finnish Hymns“. Das Orchester hat bei zahlreichen Festivals gespielt (u.a. bei den BBC Proms in London und den Weißen Nächten in St. Petersburg) sowie in Amsterdam, im Wiener Musikverein, in der Berliner Philharmonie und im Teatro Colón in Buenos Aires. Konzertreisen haben es nach Deutschland, Russland, Spanien, Japan, China und in die USA geführt; im Jahr 2003 wurde die Aufführung von Sibelius' *Kullervo* von japanischen Musikkritikern zum besten klassischen Konzert des Jahres gewählt. Alljährlich im September veranstaltet das Lahti Symphony Orchestra in der Sibelius-Halle ein internationales Sibelius-Festival.

www.sinfoniahti.fi

Osmo Vänskä, von der *New York Times* als „anspruchsvoll und überschäumend“ gefeiert, wird für seine fesselnden Interpretationen des traditionellen, zeitgenössischen und nordeuropäischen Repertoires geschätzt. Er ist seit 2003 Musikalischer Leiter des Minnesota Orchestra und ist ein international vielgefragter Gastdirigent, der sich für seine Arbeit mit führenden Orchestern – Chicago Symphony Orchestra, New York Philharmonic Orchestra, London Philharmonic Orchestra, Berliner Philharmoniker, Tschechische Philharmonie, Yomiuri Nippon Symphony Orchestra u.a. – große Anerkennung erworben hat. Darüber hinaus ist er regelmäßig beim Mostly Mozart Festival in New York und den BBC Proms zu Gast.

Mit dem Lahti Symphony Orchestra hat er einen maßstabsetzenden Sibelius-Zyklus eingespielt, der von der Fachzeitschrift *Gramophone* als „der beste Überblick der letzten drei Jahrzehnte“ bezeichnet wurde. Seine zahlreichen Aufnahmen für BIS stoßen auf begeistertes Echo, wie die Grammy-Nominierungen für Einspielungen von Beethovens Neunter bzw. Sibelius' Zweiter und Fünfter Symphonie, jeweils mit dem Minnesota Orchestra, bezeugen; 2014 erhielt er für seine Aufnahme von Sibelius' Erster und Vierter Symphonie mit dem Minnesota Orchestra einen Grammy Award.

Vänskä studierte Dirigieren an der Sibelius-Akademie in Helsinki und gewann 1982 den 1. Preis bei der International Young Conductor's Competition in Besançon. Während seiner Amtszeit als Chefdirigent des Lahti Symphony Orchestra (1988 bis 2008) begründete er mit erfolgreichen Tourneen und zahlreichen Einspielungen dessen internationale Reputation. Außerdem

war er Chefdirigent des BBC Scottish Symphony Orchestra und Musikalischer Leiter des Iceland Symphony Orchestra. Seine musikalische Laufbahn begann er als Klarinetrist; in den letzten Jahren hat er sich wieder der Klarinette zugewandt und u.a. eine SACD mit Kammermusik von Kalevi Aho eingespielt.

Vänskä wurde mit dem Royal Philharmonic Society Award, dem Conductor of the Year Award 2005 von *Musical America* und dem Arts and Letters Award der Finlandia Foundation ausgezeichnet; darüber hinaus ist er Ehrendoktor der University of Glasgow und der University of Minnesota.

PAAVO KEROLA · LILLI PAASIKIVI · KIRSI TIIHONEN · ANSSI HIRVONEN
HEIKKI KEINONEN · OSMO VÄNSKÄ

Photo: © Tuovi Hippeläinen

Jean Sibelius (1865–1957) dirigea la création de sa 7e Symphonie – intitulée alors «Fantasia sinfonica» – à Stockholm le 24 mars 1924. L'œuvre confondit le public comme les critiques. A la fin de septembre et au début d'octobre, il la dirigea cinq fois à Copenhague dans des salles de concert comblées d'où montèrent des applaudissements chaleureux. Sibelius jouissait déjà d'une réputation considérable à Copenhague et les concerts devaient être le clou de sa carrière de chef d'orchestre (il dirigea plus de 200 concerts). C'est ainsi que le Théâtre Royal de Copenhague et l'éditeur Wilhelm Hansen commandèrent à Sibelius une œuvre majeure : la musique de scène de la pièce *La Tempête* de Shakespeare. Un tel projet avait été suggéré 25 ans plus tôt par Axel Carpelan, «M. X», qui devait subséquemment devenir le meilleur ami de Sibelius ainsi que le tenant et le «parrain» d'œuvres comme *Finlandia*, le quatuor à cordes *Voces intimae* et le Concerto pour violon.

Sibelius réagit à cette commande avec enthousiasme. Quoiqu'il existe quelques doutes quant à l'authenticité de *La Tempête*, vraisemblablement la dernière pièce d'un William Shakespeare (1564–1616) vieillissant, elle est un conte de fée coloré où les forces de la nature, le mysticisme, les tourbillons de la pensée humaine et la spiritualité se rencontrent ; le sujet intéressa énormément le sexagénaire Sibelius qui, pour faire contrepoids à la 7e Symphonie, fut extrêmement prodigue de son matériel thématique. Le compositeur se retrouvait dans le magicien Prospero, admirant avec contentement ses pouvoirs mystérieux.

La Tempête repose sur un événement réel, un orage aux Bermudes en 1609. Des émigrants d'Angleterre en route vers la Virginie firent naufrage et furent emprisonnés sur une des îles de l'archipel. En 1611, Shakespeare écrivit trois nouvelles desquelles il tira les matières premières de la pièce. Sibelius composa la musique, 35 morceaux en tout, pour une représentation de la pièce en version danoise ; le metteur en scène, Adam Poulsen, lui envoya ses propres commentaires et suggestions musicales. Une de ces suggestions était que le naufrage dans la première scène soit remplacé par un prélude musical.

La première de *La Tempête*, avec la musique de Sibelius, eut lieu le 16 mars 1926. Le compositeur n'y assista pas ; il était déjà en route vers l'Italie pour composer une autre commande – le poème symphonique *Tapiola*. A la différence de Prospero à la fin de *La Tempête*, Sibelius n'était pas encore prêt à mettre de côté le pouvoir magique de son guide. Il transposa le monde enchanté de Shakespeare dans le royaume de *Kalevala*, dans les sombres forêts de *Tapiola*.

Plus tard, Sibelius désira ardemment retourner en profondeur aux thèmes de *La Tempête*. «J'ai à peine pu les esquisser à cause de l'action sur scène», écrivit-il. Il condensa les

ingrédients musicaux lorsque, plus tard, il retravailla la musique en deux suites orchestrales qui devinrent des favorites dans les salles de concert. Quoique les suites soient très bien adaptées au concert, cet enregistrement intégral prouve qu'en déplaçant et en retravaillant la musique, Sibelius perdit le drame éclatant de la pièce, une des caractéristiques les plus essentielles de la musique. Parce qu'il n'utilisa pas toute la musique dans les suites, plusieurs mouvements intéressants peuvent maintenant être entendus pour la première fois hors du théâtre.

En 1927, le Théâtre National Finlandais présenta sa propre production de *La Tempête* (en version finlandaise de Paavo Cajander) et Sibelius ajouta un court *Epilogue* pour cette occasion. Sa fille, Ruth Snellman, joua le rôle d'Ariel. Une autre production eut lieu en Estonie, et la 4e production de théâtre de *La Tempête* avec la musique de Sibelius fut montée au festival d'opéra de Savonlinna en 1986; ce disque compact est le premier enregistrement mondial de l'entière partition.

Les chansons sont enregistrées en finlandais, d'une part pour des raisons d'ordre pratique (des Finlandais les ont enregistrées et chantées en concert avant de faire ce disque) et surtout parce que Sibelius, quand il composa cette musique, supposait qu'elle serait jouée dans des théâtres de son propre pays. A cause de certains défauts dans les copies de la représentation de 1927, la version choisie est celle de Hannu Heikkilä, chanteur d'opéra, directeur et traducteur. Cette traduction date principalement de 1974 alors que la Société de Radio et Télédiffusion Finlandaise organisa un concert composé de pièces tirées de la partition; la traduction des mouvements omis précédemment fut faite pour cet enregistrement effectué à l'église de la Croix à Lahti. On a suivi minutieusement les directives de Sibelius quant à l'emplacement des instruments dont l'harmonium (de la sorte authentique actionnée par des pédales), la harpe et parfois d'autres instruments aussi sont situés à une certaine distance du reste de l'orchestre et l'un de l'autre.

Résumé

Prospero, duc de Milan, souhaite se plonger dans la magie et il a cédé la gestion de son duché à son frère Antonio qui finit pourtant par s'emparer du pouvoir grâce à l'aide du roi de Naples. Prospero et sa fille Miranda sont chassés du royaume et envoyés sur un voilier pourri, pas en état de naviguer. La « bon vieux conseiller » Gonzalo réussit à la dernière minute à donner son livre de magie à Prospero ainsi que quelques provisions. A l'aide de sa magie, Prospero réussit à accoster une île déserte où lui et sa fille recommencent leur vie. Les habitants de l'île, l'esprit de l'air Ariel et Caliban, sauvage et difforme, doivent devenir les serviteurs de Prospero.

Les années passent et Miranda devient une très belle jeune fille. Un jour, Prospero aperçoit un voilier au large avec, à son bord, Alonso, roi de Naples; parmi ses compagnons se trouvent Antonio, Ferdinand, fils d'Alonso, son frère Sébastien et Gonzalo. Prospero soulève une grosse tempête et le navire s'échoue sur les rochers. Dans la production d'Adam Poulsen à Copenhague, la première scène (le naufrage) fut omise; Poulsen demanda plutôt à Sibelius une ouverture orageuse à l'apogée de laquelle le rideau se lève sur le bateau sombrant, comme dans un rêve, dans les vagues. [Le no 1 devient le *Prélude* op. 109 no 1 dans la version de concert, et aussi le dernier mouvement de la Première Suite op. 109 no 2 (*La Tempête*, II/9: dans ce texte, entre parenthèses, vient d'abord le numéro du mouvement dans la partition originale, puis le titre du mouvement correspondant dans les suites de concert, et enfin le numéro dans les suites de concert.)]

Dans la première scène, Miranda est affligée à cause du naufrage et des voyageurs noyés. Prospero lui dit qu'ils ont été sauvés et se trouvent maintenant sur l'île. Il lui parle de son propre passé et lui chante une berceuse pour l'endormir (no 2, *Berceuse*, I/7b). Prospero appelle Ariel qui entre en volant (no 3). Pendant le chœur des vents (no 4, *Chœur des vents*, II/1) dans la version de scène, Ariel raconte comment il souleva la tempête et provoqua le naufrage du bateau. Prospero ordonne à Ariel de devenir une sirène invisible pour les autres et Ariel s'empresse d'obéir (no 5). Invisible, Ariel chante avec les autres esprits; les chiens de garde aboient, le coq chante (no 6, *Les Naiades*, II/8). Ferdinand, qui pleure son père noyé, l'entend chanter et Ariel renforce son impression avec une seconde chanson (no 7, *La Chanson d'Ariel*, I/8b).

Au début du 2e acte, un intermède (no 8, *Prospero*, II/4) transfère l'action aux nobles secourus, grâce à un mouvement aristocratique dépeignant Prospero. Ariel est là sous la forme d'un jeune chêne et, selon les indications de Poulsen, il casse une branche et joue dessus une mélodie langoureuse, comme sur une flûte (no 9, *Le Chêne*, I/1). Alonso et Gonzalo sont tombés dans un profond sommeil; le frère du roi, Sébastien, et le traître frère de Prospero, Antonio, décident de les tuer. Ariel les sauve en les réveillant juste à temps (no 10). Prospero s'est choisi un esclave, le stupide monstre Caliban (*Intermède*, no 11) qui rencontre d'autres survivants du naufrage: le bouffon Trinculo et l'ivrogne majordome Stephano qui, ayant presque vidé sa bouteille, a le goût de chanter (no 12). Se joignant à eux, Caliban présume que Stephano est un dieu et le reconnaît pour son nouveau maître (no 13, *La Chanson de Caliban*, I/3).

Le 3e acte commence par un intermède avec lequel Poulsen désirait décrire Miranda, une jeune fille gracieuse, innocente et naturelle, et montrer – gentiment, puérilement, avec con-

fiance – l’amour mutuel de deux jeunes gens pour qui ce sentiment est quelque chose de nouveau (no 14 *Miranda*, II/7); c’est que Miranda et Ferdinand se sont rencontrés, grâce aux pouvoirs de Prospero. Dans la 5e scène, Ariel, jouant de la clarinette, mène une grotesque procession composée de Stephano, Trinculo et Caliban (no 15, *Humoresque*, I/2). Caliban a encouragé Stephano à comploter le meurtre de Prospero et les ivrognes outrecuidants se joignent à Trinculo dans un canon burlesque (no 16, *Canon*, I/5). La musique d’ouverture de la 6e scène, dont la dernière partie est presque dansante, décrit le frère fourbe de Prospero, Antonio, qui veut usurper le trône de Naples (no 17, seule la strette finale devenant *Danse Episode* II/9). Antonio mijote un nouveau complot avec Sébastien pour assassiner leur suzerain, le roi de Naples. D’étranges esprits (« Formes ») servent un banquet pour les nobles dont le plaisir prend fin abruptement lorsque Ariel, maintenant sous la forme d’une harpie, joue le rôle d’une déesse vindicative qui entre en volant et dégarnit la table de ses plats d’un coup d’aile (no 18, dans la pièce un mélodrame avec texte). Les Formes reviennent en dansant et remportent en se moquant des convives la table dégarnie des aristocrates (no 19).

L’intermède qui ouvre le 4e acte représente le chagrin d’Alonso qui croit son fils noyé dans le naufrage (no 20, *Intermezzo*, II/2). A la demande de Prospero, Ariel rentre en volant (no 21); Prospero lui commande de faire apparaître une fête de la moisson d’autrefois en l’honneur de Miranda et de Ferdinand. Ariel chante d’un ton triste sachant qu’il sera bientôt séparé de Prospero (no 22, *Chanson I*, II/5). Poulsen avait illuminé la fête d’un arc-en-ciel. Sibelius composa la musique (no 23, *Entr’acte*, I/8a) de cette fête en l’honneur d’Iris, déesse de l’arc-en-ciel. Le mélodrame d’Iris reçut un accompagnement valsé (no 24) ainsi que la chanson de Junon (no 25) souhaitant au jeune couple « Honneur, richesse et bénédiction nuptiale ».

Les prochains participants à la fête sont les naïades, ou sirènes, dansant un charmant menuet (no 26, *Danse des nymphes*, II/3 : le mouvement intitulé *Les Naiades* dans la partition de concert est un arrangement de la première chanson d’Ariel, no 6). Les moissonneurs à leur tour exécutent une polka (no 27, *Les Moissonneurs*, I/4). Prospero appelle Ariel encore une fois (no 28) et lui ordonne d’aller chercher des costumes exagérément ornés pour tenter les voleurs. Ariel se hâte (no 29) et revient (no 30) à l’atelier de Prospero, mission accomplie. Caliban, Trinculo et Stephano entrent pour tuer Prospero mais ils oublient leur mission à la vue des riches vêtements. Ils revêtent les beaux habits mais Prospero appelle les chiens et une échauffourée comique s’engage entre les vauriens et les chiens (no 31, *Scena*, I/6).

L’intermède suivant (no 31 bis), musicalement le même que la prochaine chanson d’Ariel,

sa dernière, amène le 5e acte. Prospero donne ses derniers ordres à Ariel : rassembler tous ses ennemis, leur rendre leurs esprits. Prospero promet aussi d'abandonner sa magie ; il casse sa baguette et jette son livre de magie au fond de la mer. Il souhaite entendre de la musique céleste, ce que Sibelius, selon le désir du metteur en scène, interpréta de façon spéciale : « une musique extravagante suivie d'une mélodie solennelle » (no 32, *Intrada*, I/7a). Prospero porte maintenant le costume du duc de Milan et rend à Ariel sa liberté, à la grande joie de l'esprit de l'air (no 33, *Chanson II*, II/6). Ariel amène les nobles et les bandits à Prospero. Ils règlent tous leurs différends et Prospero convie tous ses invités à son humble résidence où ils arrivent en procession aux rythmes d'une polonaise (*Cortège*, no 34). Prospero prononce finalement l'épilogue : « Tous mes pouvoirs sont maintenant renversés / Il ne me reste que ma propre force / Qui est très faible... Ne me laissez pas... vivre / Sur cette île déserte par votre charme ; / Mais délivrez-moi de mes attaches. » Pour la représentation à Helsinki, Sibelius composa en plus le majestueux *Epilogue* en l'honneur de Prospero, sa propre image (no 34 bis ; sur la première page de l'appendice, on peut lire : no 34, « Si le Cortège est omis », c'est-à-dire sans la polonaise processionnelle, mais cette indication a été biffée et, sur la feuille de musique, le no 34 est suivi de « bis » ; les mouvements peuvent ainsi être joués l'un à la suite de l'autre).

© *Tero-Pekka Henell 1992*

Sous la direction d'Osmo Vänskä (chef principal de 1988 à 2008), l'**Orchestre Symphonique de Lahti** (Sinfonia Lahti) est devenu l'un des plus remarquables d'Europe. Jukka-Pekka Saraste a été conseiller artistique de l'orchestre de 2008 à 2011 alors qu'à l'automne 2011, Okko Kamu en est devenu chef titulaire. En l'an 2000, l'orchestre a élu domicile à la salle Sibelius en bois, dont l'acoustique d'Artec Consultants de New York jouit d'une renommée internationale. La formation a entrepris plusieurs grands projets d'enregistrements avec BIS, gagnant deux *Gramophone Awards*, le Grand Prix du Disque de l'Académie Charles Cros, deux « Prix Classique de Cannes », un Midem Classical Award et un Diapason d'Or de l'année. En 2004, l'orchestre gagna un disque de platine pour son enregistrement « Sibelius – Music from Timo Koivusalo's film » ; il possède aussi plusieurs disques d'or dans sa collection, par exemple pour ses enregistrements de la version originale du Concerto pour violon (1992) de Sibelius et de « Finnish Hymns » (2001). L'ensemble a joué à de nombreux festivals de musique dont les Proms de la BBC à Londres et le festival des Nuits Blanches à St-Petersbourg. Il s'est produit

à Amsterdam, au Musikverein à Vienne, à la Philharmonie de Berlin et au Teatro Colón à Buenos Aires, en plus d'avoir fait des tournées en Allemagne, Russie, Espagne, Chine, au Japon et aux Etats-Unis. En 2003, les critiques de musique japonais élurent l'exécution de *Kullervo* de Sibelius meilleur concert classique de l'année au Japon. Chaque septembre, l'Orchestre Symphonique de Lahti organise un festival international Sibelius à la salle Sibelius.
www.sinfonia-lahti.fi

Salué comme « exigeant et exubérant » (*The New York Times*), **Osmo Vänskä** est reconnu pour ses interprétations irrésistibles des répertoires courant, contemporain et nordique. Directeur musical de l'Orchestre du Minnesota depuis 2003, Vänskä est invité à diriger partout sur la scène mondiale et il a reçu des hommages extraordinaires pour son travail avec plusieurs des principaux orchestres du monde. Il a également développé un lien constant avec le festival Mostly Mozart (New York) et les Proms de la BBC. Vänskä se distingua comme artiste du disque avec son cycle repère de Sibelius avec l'Orchestre Symphonique de Lahti – décrit dans *Gramophone* comme « le meilleur aperçu des trente dernières années ». Ses nombreux disques BIS continuent de soulever le plus grand enthousiasme possible ; preuve à l'appui, les nominations pour un Grammy Award pour ses interprétations de la 9e Symphonie de Beethoven ainsi que des 2e et 5e symphonies de Sibelius avec l'Orchestre du Minnesota ; c'est avec cet orchestre qu'il gagna en 2014 un Grammy pour son interprétation des Première et Quatrième symphonies de Sibelius.

Vänskä commença à étudier la direction à l'Académie Sibelius à Helsinki et il gagna le premier prix du Concours international de Besançon pour jeunes chefs d'orchestre en 1982. Au cours de son mandat comme chef titulaire de l'Orchestre Symphonique de Lahti (de 1988 à 2008), il haussa la renommée internationale de la formation par des tournées couronnées de succès et l'enregistrement de disques. Vänskä a été chef principal de l'Orchestre Symphonique Écossais de la BBC et directeur musical de l'Orchestre Symphonique de l'Islande. Il a entrepris sa carrière musicale comme clarinetiste et, ces dernières années, il est retourné à son premier instrument qu'il joue dans un récent enregistrement de la musique de chambre de Kalevi Aho.

Vänskä est récipiendaire d'un prix de la Société Philharmonique Royale, du prix Conductor of the Year de *Musical America* en 2005 et du prix des Arts et Lettres de la Fondation Finlandia. Il détient un doctorat honorifique de l'université de Glasgow et de l'université du Minnesota.

[6] Nro 6. Arielin laulu

Hietikolle käymme näin
käsikkäin, ystäväin.
Niitakaa ja suukotelkaa,
laineet lepoon tuuditelkaa,
sipsutellen pyörikää,
henget, kuoroon yhtykää.
Kuulkaa, noin koira haukkuu
vou – vou...
Vait, kuunnelkaa,
noin kiekuvi kukko kultasuu
kukkelikuu – kukkelikuu...

[7] Nro 7. Arielin laulu

Sun isäas' peittävät synkeät veet,
nyt koralleiksi luunsa on
ja silmät helmiksi muuttuneet,
on muuten ehjä ja koskematon.
Hän meren helmassa saanut sen
on muodon kallisarvoisen.
Ja vedenneidot soittavat kellojaan,
soi kaiku yli maan.

[10] Nro 10. Arielin laulu

Täällä senkun kuorsataan,
vaikka konnat koukkujaan
jo virittää.
Henkeänne uhataan,
ylös siitä sukkelaan:
Nouskaa jo, herätkää,
nouskaa jo, herätkää,
herätkää!

No. 6. Ariel's Song

Come unto these yellow sands,
And then take hands:
Courtsied when you have and kiss'd
The wild waves' whist:
Foot it featly here and there,
And sweet sprites bear
The burthen. Hark, hark.
Bow-wow. The watch dogs bark. Bow-wow.
Hark, hark! I hear
The strain of strutting chanticleer
Cry – Cock a diddle dow.

No. 7. Ariel's Song

Full fadom five thy father lies;
Of his bones are coral made;
Those are pearls that were his eyes:
Nothing of him that doth fade,
But doth suffer a sea-change
Into something rich and strange.
Sea-nymphs hourly ring his knell: Ding-dong.
Hark! I hear them now, – Ding-dong, bell.

No. 10. Ariel's Song

While you here do snoring lie,
Open-ey'd conspiracy
His time doth take.
If of life you keep a care,
Shake off slumber, and beware:
Awake, awake!
Awake, awake!
Awake!

[12] Nro 12. Stephanon laulu

En enää lähde merelle,
mä tahdon kuolla maalle...

Kippis!

Ryyppy antaa lohtua.

Kun kapteeni, puosu ja minä poika, hei,
me nättejä tyttöjä luurattiin,
Adolfinaa, Pelerinaa, Josefinaa lemmittiin,
vaan Mallesta kukaan meistä huolinnut ei.
Hän paha oli suustaan ja hapan naamaltaan
ja meille vain louskutti leukojaan,
vaan heti ääni muuttui, kun tapas räätälin
ja kohta antoi kyhnyttää sen vanhan koijarin.
Vaan merelle, poijat, ja Malle helvettiin:
nyt laineille keinumaan lähdettiin!

[13] Nro 13. Calibanin laulu

Hei, Prosperon perkele, hyvästi jää!

Aa – aa – aa – la-la-la-la!

En aio enää kaloja pyydystää,

en halkoja hakkaa,

nyt työnteko lakkaa

ja pesemättä kulhot ja astiat jää.

Ban – ban – ca – Caliban

isännän jo sai paremman.

Herrani renkinsä kadottaa,

etsiköön jos mistä uuden saa.

[16] Nro 16. Kaanon: Caliban-Trinculo-Stephano

Kurkitaan, urkitaan,

urkitaan, kurkitaan,

huolta nyt ei!

Tutkitaan, hutkitaan,

hutkitaan, tutkitaan,

huolta nyt ei!

No. 12. Stephano's Song

I shall no more to sea, to sea,

Here shall I die ashore, –

...(Drinks)

Well, here's my comfort.

The master, the swabber, the boatswain, and I,

The gunner, and his mate,

Lov'd Mall, Meg, and Marian, and Margery,

But none of us car'd for Kate:

For she had a tongue with a tang,

Would cry to a sailor, Go hang!

She lov'd not the savour of tar nor of pitch;

Yet a tailor might scratch her

Where'er she did itch.

Then to sea, boys, and let her go hang!

No. 13. Caliban's Song

Farewell, master; farewell, farewell!

Ah – ah – ah – la-la-la-la!

No more dams I'll make for fish,

Nor fetch in firing

At requiring;

Nor scrape trenchering, nor was dish:

'Ban, 'Ban, Cacaliban

Has a new master: –

Get a new man,

Get a new man.

No. 16. Canon (Caliban, Trinculo, Stephano)

Flout'em and [s]cout'em,

And scout'em and flout'em;

Thought is free.

Flout'em and cout'em,

And scout'em and flout'em;

Thought is free.

Maistellaan, taistellaan,
taistellaan, maistellaan,
huolta nyt ei!

22 Nro 22. Arielin laulu

Ennen kuin ehdit huokaamaan,
”tänne hoi!” ees huutamaan,
niin jo luokses’ innoissaan
sipsuttaa he varpaillaan.
Rakastathan mua, eikä vaan?

25 Nro 25. Junon laulu

Kunniat ja vaurautta,
jälkeläisten runsautta,
riemut kaikki aikansa
Juno antaa armostansa.
Tulkoon maasta runsaat sadot,
joista täyttyy aitat, ladot,
kellareihin viinit hyvät,
tähkäpäihin täydet jyvät;
Aina sentään syksyn mennen
koittaa kevät niinkuin ennen,
ette tunne ahdistusta,
Ceres kun suo siunausta.

34 Nro 33. Arielin laulu

Mä mettä janooni juoda saan
ja kissankelloon käyn loikomaan
ja öisin huuhkajan huutoa kuuntelen
tai seljässä lepakon liitelen.
Ja riemujen suvien jälkehen
on varjossa oksien tuoksuavain
niin hauskaa ja hilpeää lellä vain.

Flout’em and cout’em,
And scout’em and flout’em;
Thought is free.

No. 22. Ariel’s Song

Before you can say ‘come’ and ‘go’,
And breathe twice, and cry ‘so, so’,
Each one, tripping on his toe,
Will be here with mop and mow.
Do you love me, master? No?

No. 25. Juno’s Song

Honour, riches, marriage-blessing,
Long continuance, and increasing,
Hourly joys be still upon you!
Juno sings her blessings on you.
[Ceres:] Earth’s increase, foison plenty,
Barns and garner never empty;
Vines with clust’ring bunches growing;
Plants with goodly burthen bowing;
Spring come to you at the farthest
In the very end of harvest!
Scarcity and want shall shun you;
Ceres’ blessing so is on you.

No. 33. Ariel’s Song

Where the bee sucks, there suck I:
In a cowslip’s bell I lie;
There I couch when owls do cry.
On the bat’s back I do fly
After summer merrily.
Merrily, merrily shall I live now
Under the blossom that hangs on the bough.

Produced with support from the Finnish Performing Music Promotion Centre (ESEK).

RECORDING DATA

Recording: August/September 1992 at the Church of the Cross (Ristinkirkko), Lahti, Finland
Producers: Robert Suff, Ingo Petry
Sound engineer: Ingo Petry
Project supervisor: Tero-Pekka Henell
Equipment: Neumann microphones; microphone amplifier by Didrik De Geer, Stockholm 1990;
SAM 82 mixer; Fostex D-20 DAT recorder
Post-production: Editing: Siegbert Ernst

BOOKLET AND GRAPHIC DESIGN

Cover text: © Tero-Pekka Henell 1992
Translations: Kyllikki & Andrew Barnett (English); Per Skans (German); Arlette Lemieux-Chené (French)
Front cover painting: Matthew Harvey
Back cover photo: © Santeri Levas / Finnish Museum of Photography
Typesetting, lay-out: Andrew Barnett (Compact Design)

BIS recordings can be ordered from our distributors worldwide.
If we have no representation in your country, please contact:
BIS Records AB, Stationsvägen 20, SE-184 50 Åkersberga, Sweden
Tel.: +46 8 544 102 30
info@bis.se www.bis.se

BIS-581 © & ® 1992, BIS Records AB, Åkersberga.

JEAN SIBELIUS

BIS-581